

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA OILAVIY ZO'RAVONLIKKA QARSHI KURASHISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Ziyodov Mehriddin Murodullo o'g'li

Jamoat Xavfsizligi Universiteti 3-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20486544>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 11-may 2026 yil

Ma'qullandi: 15-may 2026 yil

Nashr qilindi: 31-may 2026 yil

KEY WORDS

raqamli transformatsiya,
oilaviy zo'rvonlik, sun'iy
intellekt, elektron monitoring,
himoya orderi, SOS tizimi, gender
xavfsizligi, profilaktika.

ABSTRACT

Mazkur maqolada raqamli transformatsiya jarayonlarining oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashish tizimiga ta'siri, zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida zo'rvonlikning oldini olish mexanizmlari hamda xalqaro tajriba tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida sun'iy intellekt, mobil ilovalar, elektron monitoring tizimlari, himoya orderlarining raqamlashtirilishi va onlayn murojaat platformalarining samaradorligi o'rganildi. Shuningdek, O'zbekistonda oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashish sohasida joriy etilayotgan raqamli mexanizmlar, xususan "SOS" tizimi va elektron profilaktik monitoring imkoniyatlari ilmiy jihatdan baholandi. Tadqiqot natijasida raqamli texnologiyalar asosida zo'rvonlikning oldini olish va jabrlanuvchilarni himoya qilish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

KIRISH (Introduction)

XXI asrda raqamli transformatsiya jarayonlari davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, ta'lim, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish tizimlarining tubdan modernizatsiyalashuviga olib kelmoqda [1]. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, mobil platformalar va elektron hukumat tizimlarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur integratsiyalashmoqda. Mazkur transformatsiya inson huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish mexanizmlariga ham yangi yondashuvlarni shakllantirmoqda.

Shu bilan birga, global miqyosda ayollar va bolalarga nisbatan oilaviy zo'rvonlik muammosi eng xavfli ijtimoiy-huquqiy tahdidlardan biri sifatida saqlanib qolmoqda. World Health Organization ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha har uch ayoldan biri hayoti davomida jismoniy, jinsiy yoki psixologik zo'rvonlikka duch keladi [2]. Ayniqsa, oilaviy zo'rvonlikning latent xarakterga egaligi, ya'ni ko'plab holatlarning rasmiy statistikada aks etmasligi ushbu muammoning real ko'lamini aniqlashni murakkablashtiradi [3]. Natijada zamonaviy davlatlar oldida zo'rvonlikni aniqlash, tezkor himoya mexanizmlarini yaratish va profilaktik nazoratni kuchaytirish vazifasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Raqamli transformatsiya sharoitida oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashishning an'anaviy yondashuvlari bosqichma-bosqich innovatsion mexanizmlar bilan boyitilmoqda. Xususan, mobil ilovalar, elektron himoya orderlari, geolokatsion monitoring, onlayn murojaat platformalari, sun'iy intellekt asosidagi xavf indikatorlari va elektron ma'lumotlar bazalari zamonaviy profilaktikaning muhim elementlariga aylanmoqda [4;5]. Mazkur texnologiyalar zo'rvonlik holatlarini erta aniqlash, jabrlanuvchilarni tezkor himoya qilish hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning samaradorligini oshirish imkonini bermoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda raqamli texnologiyalar oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashish siyosatining ajralmas qismiga aylangan. Masalan, ayrim Yevropa davlatlarida elektron bilaguzuklar orqali zo'rvon shaxslarning harakati nazorat qilinmoqda, sun'iy intellekt asosida xavf prognozi tizimlari ishlab chiqilmoqda hamda anonim onlayn murojaat platformalari joriy etilmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar tomonidan gender xavfsizligini ta'minlashda "digital protection mechanisms" konsepsiyasi alohida yo'nalish sifatida shakllanmoqda.

United Nations, UN Women hamda Council of Europe tomonidan qabul qilinayotgan strategik hujjatlarda ham raqamli texnologiyalar orqali ayollar va bolalarni himoya qilish masalasiga alohida urg'u berilmoqda. Xususan, Istanbul konvensiyasida [6] zo'rvonlikning oldini olish va jabrlanuvchilarni himoya qilishda innovatsion mexanizmlarni rivojlantirish zarurligi qayd etilgan. Zamonaviy ilmiy konsepsiyalarda esa "smart prevention", "predictive policing" va "digital victim protection" kabi yondashuvlar oilaviy zo'rvonlik profilaktikasining istiqbolli yo'nalishlari sifatida baholanmoqda.

Bugungi kunda O'zbekistonda ham oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashish tizimini modernizatsiyalash va raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lami islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, himoya orderi institutining joriy etilishi, "SOS" mobil tizimining yo'lga qo'yilishi, elektron monitoring mexanizmlarining shakllantirilishi hamda profilaktik hisob tizimlarining raqamlashtirilishi ushbu yo'nalishdagi muhim qadamlar hisoblanadi [7;8]. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni qo'llash jarayonida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kibertahdidlar, texnologik tengsizlik va raqamli savodxonlik kabi yangi muammolar ham yuzaga kelmoqda.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashishda raqamli texnologiyalarning samaradorligi bo'yicha tadqiqotlar soni ortib borayotgan bo'lsa-da, mazkur masalaning huquqiy, kriminologik va texnologik jihatlarini kompleks tadqiq etishga ehtiyoj saqlanib qolmoqda.

Ayniqsa, raqamli transformatsiya sharoitida zo'rvonlik profilaktikasining yangi modellari, sun'iy intellektning huquqni muhofaza qilish faoliyatidagi o'rni hamda elektron himoya tizimlarining huquqiy asoslarini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — raqamli transformatsiya sharoitida oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashishning zamonaviy mexanizmlarini tahlil qilish, xalqaro tajriba va milliy amaliyotni qiyosiy o'rganish hamda raqamli texnologiyalar asosida profilaktika va himoya tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI (Literature Review)

Raqamli transformatsiya va oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashish muammosi so'nggi yillarda xalqaro huquq, kriminologiya, axborot texnologiyalari, gender tadqiqotlari va kibexavfsizlik yo'nalishlarining kesishgan nuqtasida shakllanayotgan kompleks ilmiy yo'nalishlardan biriga aylandi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda oilaviy zo'rvonlik faqat jismoniy tajovuz emas, balki psixologik bosim, iqtisodiy nazorat, raqamli kuzatuv, kiberta'qib va texnologik manipulyatsiyalarni ham o'z ichiga oluvchi ko'p qatlamli ijtimoiy hodisa sifatida talqin qilinmoqda.

Dastlabki ilmiy tadqiqotlarda oilaviy zo'rvonlik asosan kriminologik va psixologik hodisa sifatida o'rganilgan bo'lsa, XXI asrning ikkinchi o'n yilligidan boshlab raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi mazkur muammoning yangi shakllarini yuzaga keltirdi.

Ilmiy manbalarda “digital domestic violence” [9], “technology-facilitated abuse” [10] hamda “cyber coercive control” tushunchalari keng qo'llanila boshladi. Tadqiqotchilar zo'rvonlikning endilikda nafaqat jismoniy makonda, balki virtual muhitda ham sodir etilayotganini ta'kidlaydilar.

UN Women ekspertlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar ikki tomonlama xususiyatga egaligi qayd etiladi [11]. Bir tomondan, mobil ilovalar, anonim murojaat platformalari va onlayn maslahat tizimlari jabrlanuvchilarni himoya qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ikkinchi tomondan esa, texnologiyalar zo'rvon shaxslar tomonidan nazorat qilish, kuzatish va psixologik bosim vositasi sifatida ham qo'llanilishi mumkin. Shu sababli zamonaviy ilmiy yondashuvlarda “digital safety” va “cyber victim protection” konsepsiyalari alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Kriminologik adabiyotlarda oilaviy zo'rvonlikning raqamli transformatsiya bilan bog'liq yangi shakllari keng tahlil qilinmoqda. Tadqiqotchilar smartfonlar, geolokatsion tizimlar, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali amalga oshirilayotgan nazorat va ta'qib holatlarini “texnologik zo'rvonlik” sifatida baholaydilar. Ayrim ilmiy ishlarda zo'rvon shaxslar tomonidan qurbonning geolokatsiyasini kuzatish, akkauntlarini buzish, maxfiy ma'lumotlarini tarqatish yoki doimiy raqamli nazorat o'rnatish oilaviy zo'rvonlikning zamonaviy shakli sifatida e'tirof etilgan.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda sun'iy intellekt texnologiyalarining zo'rvonlik profilaktikasidagi imkoniyatlariga ham katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, predictive policing konsepsiyasi asosida ishlab chiqilgan algoritmlar zo'rvonlik xavfi yuqori bo'lgan holatlarni oldindan aniqlashga xizmat qilmoqda. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, katta ma'lumotlar bazasi va xulq-atvor indikatorlari orqali xavf guruhlarini aniqlash huquqni muhofaza qiluvchi organlarning profilaktik faoliyatini sezilarli darajada optimallashtirishi mumkin.

Shu bilan birga, sun'iy intellektdan foydalanish masalasi ilmiy doiralarda turli munozaralarga sabab bo'lmoqda. Ayrim tadqiqotchilar algoritmik diskriminatsiya, noto'g'ri prognozlar va shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligi bilan bog'liq xavflarni qayd etadilar. Ayniqsa, gender va ijtimoiy stereotiplarga asoslangan ma'lumotlar bazasi sun'iy intellekt qarorlarining xolisligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ta'kidlanadi. Shu sababli zamonaviy ilmiy konsepsiyalarda “ethical AI” [13] va “human rights based digital governance” tamoyillari ilgari surilmoqda.

World Health Organization hamda UNICEF tadqiqotlarida oilaviy zo'rvonlikning latent xarakteri raqamli texnologiyalar orqali kamaytirilishi mumkinligi qayd etilgan [14;15]. Chunki ko'plab jabrlanuvchilar huquqni muhofaza qiluvchi organlarga bevosita murojaat qilishdan qo'rqadi yoki ijtimoiy bosim sababli bu haqda oshkora ma'lumot bermaydi. Onlayn anonim platformalar esa murojaat qilish imkoniyatini soddalashtirib, zo'rvonlik holatlarini aniqlash ko'lamini kengaytiradi.

Yevropa davlatlari tajribasiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlarda elektron monitoring tizimlari alohida o'rganilgan. Xususan, elektron bilaguzuklar orqali zo'rvon shaxslarning harakatini nazorat qilish amaliyoti recidiv zo'rvonlik holatlarini kamaytirishda samarali vosita sifatida baholanmoqda [16]. Tadqiqotchilar mazkur tizimlarni “preventive digital control mechanisms” sifatida tavsiflaydilar. Ayrim mamlakatlarda himoya orderlari elektron platformalar bilan integratsiyalashgan bo'lib, order buzilgan taqdirda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga avtomatik signal yuboriladi.

Raqamli transformatsiya sharoitida oilaviy zo'rvonlikka qarshi kurashish masalasi faqat texnologik emas, balki huquqiy muammo sifatida ham o'rganilmoqda. Ilmiy manbalarda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, kiberxavfsizlik, elektron dalillarning yuridik kuchi va raqamli monitoringning inson huquqlariga ta'siri bo'yicha keng munozaralar mavjud. Ayrim huquqshunoslar haddan tashqari raqamli nazorat shaxsiy hayot daxlsizligi tamoyiliga zid kelishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Shu bois raqamli profilaktika mexanizmlarini joriy etishda proportionality principle tamoyiliga amal qilish zarurligi qayd etiladi.

So'nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda "smart justice" [17] konsepsiyasi ham shakllanmoqda. Mazkur yondashuvga ko'ra, raqamli texnologiyalar sud, tergov va profilaktika faoliyatining samaradorligini oshirish bilan birga inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirishi mumkin. Xususan, elektron ma'lumotlar bazalari, avtomatlashtirilgan xavf indikatorlari va real vaqt monitoring tizimlari oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning yangi institutsional modelini shakllantirmoqda.

O'zbekistonda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarda ham oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda raqamli texnologiyalarning o'rni tobora ko'proq o'rganilmoqda [18]. Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan "SOS" tizimi, elektron profilaktik hisob, onlayn murojaat platformalari va himoya orderlarini raqamlashtirish mexanizmlarining istiqbollari tahlil qilinmoqda. Shu bilan birga, ilmiy ishlarda hududlar o'rtasidagi raqamli tafovut, texnologik infratuzilmaning notekisligi va aholining raqamli savodxonligi bilan bog'liq muammolar mavjudligi qayd etiladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning mazmuni va shaklini tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda texnologiyalar zo'ravonlikka qarshi kurashishning yordamchi vositasi emas, balki profilaktika, monitoring va himoya tizimining asosiy institutsional elementiga aylanib bormoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning huquqiy, axloqiy va kiberxavfsizlik jihatlarini kompleks o'rganish ehtiyoji saqlanib qolmoqda. Aynan shu omil mazkur tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (Methodology)

Mazkur tadqiqotda raqamli transformatsiya sharoitida oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning zamonaviy mexanizmlarini kompleks tahlil qilish maqsadida multidisiplinar metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot metodologiyasi huquqshunoslik, kriminologiya, axborot texnologiyalari, kiberxavfsizlik va sotsiologiya fanlarining integratsiyasiga asoslandi. Bunday yondashuv oilaviy zo'ravonlikning nafaqat ijtimoiy-huquqiy, balki texnologik va raqamli xavfsizlik bilan bog'liq jihatlarini ham chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini dialektik bilish usuli tashkil etdi. Ushbu metod orqali oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish mexanizmlarining tarixiy evolyutsiyasi, an'anaviy profilaktika modellaridan raqamli boshqaruv tizimlariga o'tish jarayoni hamda texnologik taraqqiyotning huquqiy institutlarga ta'siri o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Raqamli transformatsiya jarayonlari dinamik ijtimoiy hodisa sifatida baholanib, ularning zo'ravonlik profilaktikasiga ta'siri sabab-oqibat munosabatlari asosida tahlil qilindi.

Formal-yuridik metod yordamida xalqaro-huquqiy hujjatlar, milliy normativ-huquqiy bazalar va raqamli xavfsizlikka oid qonunchilik tizimli ravishda o'rganildi [19]. Jumladan, United Nations tomonidan qabul qilingan ayollar va bolalar huquqlariga oid xalqaro standartlar, Council of Europe ning Istanbul konvensiyasi, shuningdek, raqamli xavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga oid xalqaro hujjatlar tahlil qilindi. Shu bilan birga, O'zbekistonning oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish, elektron hukumat va raqamli texnologiyalarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasi ilmiy jihatdan baholandi.

Qiyosiy-huquqiy metod tadqiqotning muhim metodologik komponentlaridan biri bo'ldi [20]. Ushbu metod orqali AQSH, Kanada, Germaniya, Norvegiya, Shvetsiya, Janubiy Koreya va Singapur kabi davlatlarning raqamli profilaktika tizimlari o'rganildi. Xususan, elektron bilaguzuk tizimlari, onlayn himoya platformalari, sun'iy intellekt asosidagi xavf prognozi mexanizmlari, raqamli himoya orderlari va anonim murojaat platformalari qiyosiy tahlil qilindi. Mazkur davlatlarning tajribasi oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda texnologik yechimlarning samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot davomida kriminologik tahlil metodlaridan ham keng foydalanildi [21]. Oilaviy zo'ravonlikning latentligi, recidiv holatlari, texnologik zo'ravonlik shakllari hamda raqamli nazoratning jinoyat profilaktikasiga ta'siri ilmiy jihatdan o'rganildi. Shu bilan birga, zo'ravonlikning ijtimoiy determinantlari — iqtisodiy qaramlik, gender stereotiplari,

psixologik bosim va raqamli manipulyatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilindi. Tadqiqotda oilaviy zo'ravonlikning "offline" va "online" shakllari o'rtasidagi integratsion xarakter alohida ilmiy obyekt sifatida baholandi.

Empirik ma'lumotlarni tahlil qilishda statistik metodlardan foydalanildi. World Health Organization, UN Women, UNICEF hamda United Nations Office on Drugs and Crime statistik ma'lumotlari asosida oilaviy zo'ravonlikning global dinamikasi o'rganildi [22]. Shu bilan birga, raqamli platformalar orqali kelib tushayotgan murojaatlar soni, himoya orderlari statistikasi va profilaktik nazorat ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlar oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda raqamli texnologiyalarning amaliy samaradorligini baholash uchun empirik asos bo'lib xizmat qildi.

Kontent-tahlil usuli orqali xalqaro tashkilotlar hisobotlari, ilmiy maqolalar, raqamli xavfsizlik strategiyalari, ommaviy axborot vositalaridagi materiallar hamda texnologik platformalar faoliyati tizimli ravishda o'rganildi [23]. Ayniqsa, "digital victim protection", "predictive policing", "AI-based prevention systems" va "cyber safety mechanisms" kabi zamonaviy ilmiy konsepsiyalar mazmunan tahlil qilindi. Bu esa raqamli transformatsiyaning oilaviy zo'ravonlik profilaktikasidagi yangi tendensiyalarini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasida tizimli yondashuv ham alohida o'rin egalladi. Mazkur yondashuv asosida oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimi yagona integratsiyalashgan mexanizm sifatida baholandi. Tadqiqot davomida huquqni muhofaza qiluvchi organlar, sud tizimi, ijtimoiy himoya institutlari, IT-platformalar va fuqarolik jamiyati subyektlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik mexanizmlari tahlil qilindi. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya sharoitida davlat boshqaruvi va huquqni muhofaza qilish faoliyatining "smart governance" modeliga o'tish tendensiyasi ilmiy jihatdan asoslandi.

Mazkur tadqiqotda kiberoxavfsizlik yondashuvlari ham qo'llanildi [24]. Raqamli texnologiyalar orqali zo'ravonlikka qarshi kurashishda shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi, elektron dalillarning ishonchliligi, kibertahdidlar va raqamli xavfsizlik muammolari tahlil qilindi. Shu asosda "human-centered digital security" tamoyilining ahamiyati ochib berildi. Tadqiqotda raqamli monitoring tizimlari inson huquqlari va shaxsiy hayot daxlsizligi prinsiplariga zid kelmasligi zarurligi asoslab berildi.

Prognozlash metodlari orqali kelajakda oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimining rivojlanish istiqbollari ham baholandi. Xususan, sun'iy intellekt, biometrik identifikatsiya, real vaqt monitoringi va avtomatlashtirilgan xavf indikatorlarining huquqni muhofaza qilish faoliyatiga integratsiyalashuvi natijasida "predictive prevention" modelining shakllanish ehtimoli ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilindi.

Shunday qilib, mazkur metodologik yondashuv tadqiqot obyektining murakkab va ko'p qatlamli xususiyatlarini chuqur o'rganish, raqamli transformatsiyaning oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimiga ta'sirini kompleks baholash hamda innovatsion profilaktika mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqish imkonini berdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA (Results and Discussion)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya jarayonlari oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimining institutsional tuzilmasi, profilaktika mexanizmlari va huquqni muhofaza qilish faoliyatining mazmunini tubdan o'zgartirmoqda. Zamonaviy texnologiyalar zo'ravonlikka qarshi kurashishda yordamchi vosita sifatida emas, balki profilaktika, monitoring, tezkor himoya va analitik boshqaruvning asosiy elementiga aylanib bormoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt, elektron monitoring, mobil ilovalar va real vaqt rejimida ishlovchi ma'lumotlar bazalari oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning yangi "smart prevention" [25] modelini shakllantirmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar oilaviy zo'ravonlikning latentligini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy tizimlarda jabrlanuvchilarning huquqni muhofaza qiluvchi organlarga murojaat qilishiga psixologik bosim, ijtimoiy

stereotiplar, iqtisodiy qaramlik va xavfsizlik bilan bog'liq omillar to'sqinlik qilgan bo'lsa, raqamli platformalar murojaat qilish imkoniyatini sezilarli darajada soddalashtirdi. Ayniqsa, anonim onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali tezkor murojaat qilish imkoniyati zo'ravonlik holatlarini aniqlash ko'lamini kengaytirayotganligi aniqlandi.

Ilmiy tahlillar natijasida "SOS" tipidagi mobil tizimlar zamonaviy himoya mexanizmlarining eng samarali shakllaridan biri sifatida baholandi. Bunday platformalar jabrlanuvchining real vaqt rejimida geolokatsiyasini aniqlash, tezkor signal yuborish va huquqni muhofaza qiluvchi organlarni avtomatik ravishda xabardor qilish imkonini beradi [26]. Shu jihatdan raqamli himoya mexanizmlari zo'ravonlikka qarshi kurashishda vaqt omilini minimallashtirib, favqulodda himoya samaradorligini oshirmoqda.

Tadqiqot davomida elektron himoya orderlari tizimi ham alohida tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, himoya orderlarini raqamlashtirish ularning ijrosi ustidan nazoratni sezilarli darajada kuchaytiradi. Xususan, ayrim davlatlarda elektron monitoring tizimlari bilan integratsiyalashgan orderlar zo'ravon shaxsning belgilangan hududga yaqinlashganini avtomatik aniqlaydi va mas'ul organlarga signal yuboradi. Mazkur mexanizm recidiv zo'ravonlik holatlarini kamaytirishda yuqori samaradorlik ko'rsatmoqda.

Qiyosiy-huquqiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, rivojlangan davlatlarda oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda sun'iy intellekt texnologiyalarining roli tobora ortib bormoqda. Xususan, predictive policing tizimlari [12] orqali xavf indikatorlari tahlil qilinib, zo'ravonlik sodir etish ehtimoli yuqori bo'lgan holatlar oldindan aniqlanmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi algoritmlar oilaviy nizolar, oldingi huquqbuzarliklar, psixologik xavf omillari va murojaatlar dinamikasini kompleks tahlil qilish orqali profilaktik choralarni optimallashtirish imkonini bermoqda.

Biroq tadqiqot natijalari sun'iy intellekt tizimlari bilan bog'liq bir qator xavflar mavjudligini ham ko'rsatdi [27]. Birinchidan, algoritmik diskriminatsiya ehtimoli saqlanib qolmoqda. Noto'g'ri yoki stereotiplarga asoslangan ma'lumotlar bazasi sun'iy intellekt qarorlarining xolisligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ikkinchidan, avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari insonning shaxsiy hayoti daxlsizligi va maxfiylik huquqiga ta'sir qilishi ehtimoli mavjud. Shu sababli ilmiy doiralarda "ethical AI" va "human-centered digital governance" tamoyillari alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar oilaviy zo'ravonlikning yangi shakllarini ham yuzaga keltirayotganini ko'rsatdi. Xususan, kiberta'qib, geolokatsion kuzatuv, ijtimoiy tarmoqlar orqali psixologik bosim, shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy tarqatish va elektron nazorat oilaviy zo'ravonlikning "online violence" shakli sifatida rivojlanmoqda [28]. Shu sababli zamonaviy kriminologik yondashuvlarda oilaviy zo'ravonlik endilikda faqat jismoniy emas, balki raqamli xavfsizlik muammosi sifatida ham baholanmoqda.

UN Women va World Health Organization hisobotlari asosida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, pandemiyadan keyingi davrda onlayn zo'ravonlik va kiberta'qib holatlari sezilarli darajada oshgan. Masofaviy muloqot va raqamli platformalarga qaramlikning kuchayishi zo'ravonlikning virtual shakllarini kengaytirdi. Bu esa oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda kiberxavfsizlik elementlarini integratsiyalash zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot davomida O'zbekistondagi raqamli transformatsiya jarayonlari ham o'rganildi [29]. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mamlakatda oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimini raqamlashtirish bo'yicha muhim institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "SOS" mobil tizimining joriy etilishi, himoya orderlari bo'yicha elektron ma'lumotlar bazasining shakllantirilishi, profilaktik hisob tizimlarining raqamlashtirilishi va onlayn murojaat platformalarining rivojlantirilishi xalqaro standartlarga mos keluvchi muhim qadamlar sifatida baholandi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari ayrim tizimli muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Birinchidan, hududlar kesimida raqamli infratuzilmaning notekis rivojlanganligi elektron xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini cheklamoqda. Ikkinchidan, aholining ayrim qatlamlarida raqamli savodxonlik darajasi yetarli emasligi sababli texnologik himoya

mexanizmlaridan samarali foydalanish muammosi mavjud. Uchinchidan, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va kiberxavfsizlik bilan bog'liq normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya sharoitida oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish samaradorligi faqat texnologiyalarni joriy etishga emas, balki ularni yagona integratsiyalashgan tizim asosida boshqarishga bog'liqdir. Ya'ni huquqni muhofaza qiluvchi organlar, sud tizimi, ijtimoiy himoya institutlari, sog'liqni saqlash muassasalari va IT-platformalar o'rtasidagi koordinatsiya yuqori bo'lgan taqdirdagina raqamli mexanizmlar real natija beradi.

Ilmiy muhokamalar asosida "smart victim protection" konsepsiyasi [30] zamonaviy oilaviy zo'ravonlik profilaktikasining istiqbolli modeli sifatida baholandi. Mazkur model sun'iy intellekt, geolokatsion monitoring, biometrik identifikatsiya va real vaqt ma'lumotlar almashinuvi orqali jabrlanuvchilarni himoya qilishning proaktiv tizimini shakllantirishga qaratilgan. Bunday yondashuv reaktiv choralar o'rniga oldindan ogohlantirish va xavfni minimallashtirish tamoyiliga asoslanadi.

Tadqiqot davomida ta'lim va huquqiy madaniyat masalalari ham muhim omil sifatida qayd etildi. Raqamli texnologiyalar qanchalik rivojlangan bo'lmasin, aholining huquqiy ongi va raqamli savodxonligi yetarli darajada shakllanmagan sharoitda ularning samaradorligi pasayadi. Shu sababli zamonaviy ilmiy yondashuvlarda oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda "digital legal literacy" konsepsiyasi ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida ilgari surilmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari raqamli transformatsiya oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimining mazmunini tubdan modernizatsiyalayotganini ko'rsatdi. Zamonaviy texnologiyalar zo'ravonlikni aniqlash, profilaktika qilish, jabrlanuvchilarni himoya qilish va huquqbuzarlarni nazorat qilishning yangi institutsional modelini shakllantirmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonida inson huquqlari, kiberxavfsizlik va etik me'yorlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash masalasi ustuvor ilmiy va amaliy vazifa bo'lib qolmoqda.

XULOSA (Conclusion)

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya jarayonlari oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning nazariy asoslari, institutsional mexanizmlari va amaliy profilaktika tizimlarini tubdan modernizatsiyalashga olib kelmoqda. Zamonaviy texnologiyalar endilikda faqat kommunikatsiya yoki ma'lumot almashish vositasi sifatida emas, balki inson xavfsizligini ta'minlash, zo'ravonlikni erta aniqlash, jabrlanuvchilarni himoya qilish va huquqbuzarliklarni prognozlashning kompleks instrumentiga aylanmoqda. Shu jihatdan raqamli transformatsiya oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimini an'anaviy reaktiv modeldan proaktiv va intellektual boshqaruv modeliga o'tkazmoqda.

Tadqiqot davomida oilaviy zo'ravonlikning zamonaviy shakllari an'anaviy jismoniy zo'ravonlik doirasidan chiqib, raqamli makonga ham ko'chayotgani aniqlandi. Xususan, kiberta'qib, geolokatsion nazorat, ijtimoiy tarmoqlar orqali psixologik bosim, elektron kuzatuv va shaxsiy ma'lumotlardan noqonuniy foydalanish oilaviy zo'ravonlikning yangi kriminologik ko'rinishlari sifatida shakllanmoqda. Bu esa oilaviy zo'ravonlikni nafaqat ijtimoiy-huquqiy, balki kiberxavfsizlik va raqamli xavfsizlik muammosi sifatida ham baholash zarurligini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar bazasi (Big Data), elektron monitoring, biometrik identifikatsiya va mobil himoya platformalari oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Ayniqsa, "predictive prevention" modeli asosida ishlovchi algoritmik tizimlar zo'ravonlik xavfini oldindan prognozlash, recidiv holatlarni aniqlash va profilaktik choralarni optimallashtirish imkonini bermoqda. Natijada huquqni muhofaza qiluvchi organlarning resurslari maqsadli va tezkor yo'naltirilishi mumkin bo'lmoqda.

Shu bilan birga, tadqiqot sun'iy intellekt va raqamli monitoring tizimlari bilan bog'liq bir qator xavflar mavjudligini ham ko'rsatdi. Birinchidan, algoritmik diskriminatsiya va noto'g'ri prognoz ehtimoli inson huquqlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ikkinchidan, ortiqcha raqamli nazorat shaxsiy hayot daxlsizligi prinsipining buzilishiga olib kelishi ehtimoli mavjud. Uchinchidan, raqamli texnologiyalarga qaramlikning ortishi kiberxavfsizlik tahdidlarini kuchaytiradi. Shu sababli oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishda "human-centered digital governance" va "ethical AI" tamoyillariga asoslangan huquqiy mexanizmlarni rivojlantirish zarur.

Qiyosiy-huquqiy tahlillar rivojlangan davlatlarda raqamli texnologiyalar asosidagi integratsiyalashgan himoya tizimlari yuqori samaradorlik ko'rsatayotganini tasdiqladi. Elektron himoya orderlari, geolokatsion monitoring, anonim murojaat platformalari va avtomatlashtirilgan xavf indikatorlari recidiv zo'ravonlik holatlarini kamaytirishda muhim natijalar bermoqda. Ayniqsa, multidisiplinar yondashuv — ya'ni huquqni muhofaza qiluvchi organlar, ijtimoiy himoya institutlari, sog'liqni saqlash tizimi va IT-platformalar o'rtasidagi o'zaro integratsiya zamonaviy profilaktika modelining asosiy elementi sifatida namoyon bo'ldi.

O'zbekistonda ham oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimini raqamlashtirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilayotgani aniqlandi. Xususan, "SOS" mobil tizimi, himoya orderlarini elektron monitoring qilish, onlayn murojaat platformalari va profilaktik hisob tizimlarining raqamlashtirilishi milliy amaliyotning modernizatsiyalashayotganidan dalolat beradi. Mazkur mexanizmlar xalqaro standartlarga moslashish va inson xavfsizligini ta'minlashda muhim institutsional asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Biroq tadqiqot davomida bir qator tizimli muammolar ham aniqlandi:

- hududlar kesimida raqamli infratuzilmaning notekis rivojlanganligi;
- aholining ayrim qatlamlarida raqamli savodxonlikning pastligi;
- shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish tizimining yetarli darajada takomillashmaganligi;
- raqamli platformalarning yagona integratsiyalashgan tizim sifatida ishlamasligi;
- texnologik vositalardan noqonuniy foydalanish xavfining mavjudligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish bo'yicha yagona milliy raqamli platforma yaratish;
2. Sun'iy intellekt asosida xavf indikatorlarini ishlab chiqish va huquqni muhofaza qilish amaliyotiga joriy etish;
3. Himoya orderlarini elektron monitoring tizimlari bilan integratsiyalash;
4. Jabrlanuvchilar uchun anonim va ko'p funksiyali mobil ilovalarni rivojlantirish;
5. Kiberzo'ravonlik va raqamli ta'qib uchun alohida huquqiy javobgarlik mexanizmlarini takomillashtirish;
6. Raqamli xavfsizlik va gender huquqlari bo'yicha aholining huquqiy savodxonligini oshirish;
7. IT-mutaxassislar, psixologlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasida multidisiplinar hamkorlik tizimini rivojlantirish;
8. Raqamli texnologiyalarni joriy etishda inson huquqlari va etik standartlarni ustuvor tamoyil sifatida belgilash.

Tadqiqot natijalari asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, raqamli transformatsiya oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish tizimining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari belgilovchi strategik omilga aylanmoqda. Zamonaviy texnologiyalar zo'ravonlikni aniqlash, monitoring qilish va profilaktika qilishning samaradorligini oshirayotgan bo'lsa-da, ularning muvaffaqiyatli ishlashi huquqiy tartibga solish, kiberxavfsizlik, etik me'yorlar va inson huquqlarini ta'minlash bilan chambarchas bog'liqdir.

Shunday qilib, oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishning istiqboldagi modeli "smart protection ecosystem" konsepsiyasi asosida shakllanishi mumkin. Mazkur model sun'iy

intellekt, real vaqt monitoringi, raqamli xavfsizlik, huquqiy himoya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarining yagona integratsiyalashgan platforma asosida faoliyat yuritishini nazarda tutadi. Bu esa inson xavfsizligini ta'minlashning innovatsion va barqaror modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (References)

1. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016. weforum.org
2. World Health Organization. Violence Against Women – Key Facts. Geneva, 2024. who.int
3. United Nations. Global Database on Violence Against Women. New York, 2024. evaw-global-database.unwomen.org
4. UN Women. Digital Technology and Violence Against Women. New York, 2023. unwomen.org
5. OECD. Digital Government Review. Paris, 2023. oecd.org
6. Council of Europe. Istanbul Convention. Strasbourg, 2011. coe.int
7. O'zbekiston Respublikasi. "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonun. Toshkent, 2019. lex.uz
8. Ijtimoiy himoya milliy agentligi. SOS tizimi faoliyati. Toshkent, 2024. ihma.uz
9. Dragiewicz M. Technology-Facilitated Domestic Abuse. London, 2021. researchgate.net
10. Jane Bailey. Cyber Violence Against Women and Girls. Ottawa, 2020. unesco.org
11. UN Women. Online and ICT Facilitated Violence Against Women. New York, 2022. unwomen.org
12. Perry W. et al. Predictive Policing: The Role of Crime Forecasting. RAND Corporation, 2013. rand.org
13. UNESCO. Ethical AI and Human Rights. Paris, 2023. unesco.org
14. WHO. Global Status Report on Violence Prevention. Geneva, 2023. who.int
15. UNICEF. Violence Against Children Reports. New York, 2024. unicef.org
16. Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs. Electronic Monitoring in Domestic Violence Prevention. Oslo, 2023. bufdir.no
17. Richard Susskind. Online Courts and the Future of Justice. Oxford University Press, 2019. global.oup.com
18. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. Oilaviy zo'rvonlik profilaktikasi statistikasi. Toshkent, 2024. iiv.uz
19. United Nations Treaty Collection. International Human Rights Treaties, 2024. treaties.un.org
20. European Union Agency for Fundamental Rights. Violence Against Women Survey. Vienna, 2022. fra.europa.eu
21. Sutherland E. Principles of Criminology. Philadelphia, 1947. britannica.com
22. UNODC. Crime Prevention and Criminal Justice Strategies. Vienna, 2023. unodc.org
23. Google Scholar Academic Database. Scientific Articles Collection, 2025. scholar.google.com
24. ENISA. Cybersecurity and Data Protection in Digital Governance. Athens, 2023. enisa.europa.eu
25. Smart Policing Initiative. Technology and Violence Prevention. Washington, 2023. smartpolicinginitiative.com
26. UN Women. Digital Protection Mechanisms for Victims. New York, 2024. unwomen.org
27. MIT Technology Review. Artificial Intelligence in Public Safety. Boston, 2023. technologyreview.com
28. Europol. Cyber Violence and Online Abuse Report. Hague, 2024. europol.europa.eu

29. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi. Raqamli hukumat va ijtimoiy himoya islohotlari. Toshkent, 2024. lex.uz
30. UNDP. Digital Transformation and Human Security. New York, 2023. undp.org

**INNOVATIVE
ACADEMY**